

HALÁL, KOMOLYAN

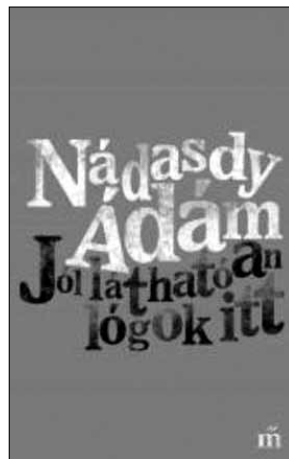
Nádasdy Ádám: *Jól láthatóan lógok itt*

A *Verejték van a szobrokon* 2010-es megjelenése óta Nádasdy Ádám költészetét bátran jellemezhetjük kései líraként: a válogatott és új verseket tartalmazó könyv egyszerre volt az addigi költői életmű összegzése és egyben felkészülés a búcsúzásra. A korábbi költészet folytatóságát megőrizve az ekkor közrebocsátott új versekben jelentek meg azok a sajátosságok, amelyek a későbbi művek jellemzői lettek. Hét évvel később, 2017-ben jelent meg a *Nyírj a hajamba*. „Én nem hiszem, hogy halálom után / majd nézem valahonnan mások életét / – de akkor mit csinállok?” – tépelődött a költői én. A 2019 nyarán megjelent *Jól láthatóan lógok itt* e kései líra következő állomása, radikálisabb kiteljesedése.

Már a kötetcímek is jól jellemzik, ezáltal erősen egységesítik a – szerencsénkre – hosszú és gazdag lírai időszakot. Utalnak az új versek jól meghatározható kérdésirányaira: a *láthatóság* poétikai problémájára, a halálra való felkészülés lélektani nehézségeire, az idős korban is megőrzött életigenlés ellentmondásosságára és a mindebben segítő partner szerepére. A hangsúlyosan megjelenő referencialitás miatt a verseskönyveket összeolvasva akár egy a fenti problémákat összefogó, a feszültséget finoman fokozó narratíva is kirajzolódhat.

Nádasdy lírája nem az aktuális divatok költészete. Egyfajta késő modern poétika, magabiztosan alkalmazott posztmodern megoldásokkal. Invenciózus formai kísérletek és nyelvi kalandok helyett ezúttal is letisztultság, klasszicizálódás és egyszerűség jellemzi – ez Nádasdy virtuozitása. „[N]em a robbanás kell: fontosabb a kontroll, / ne a kabátról írj, inkább csak a gombról” (11.). Az olvasó nem érzi magát zavarban, ha megigézi a könyv magától értetődő referenciális olvasata, kifejezetten jólesik azt képzelni, hogy az alanyi hangoltságú, epigrammatikus költemények lírai éneje mögött alkalmasint maga a szerző áll. (E „bensőséges” kapcsolatról később.) Allegóriák, anaforák, anekdotikus verselbeszélések alkotják a finom csattanókra épülő művek költői eszköztárát. „De tizenyolctól huszonnyolcig semmi. / Szerettem nőket, szépen, keveset. / Sosem gyulladt meg a gyűjtőznór. / Viszont igaz: kapaszkodni se kellett. / De hova mentem én az 5-ös busszal?” (48.)

A könyv nem mentes apró, a kötet egészét tekintve elhanyagolható melléfogásoktól. A *Beilleszkedési nehézségek* című vers inkoherens képkészlete zavaró kissé, a *Csak kirándul* első strófájában pedig a rímkenyszer miatt találkozhatunk zavaros képi megoldásokkal. Egyszer-egyszer a szerző ars poéticájára („A gondolatnak muszáj jól kinézni; / csak ha gyönyörű, izmos teste van, / akkor áll jól neki az egyszerűség.” – 36.) jellemző intellektuális puritanizmus csúszik túlzott egyszerűségbe (*Vegyén friss földet*) vagy szentimentális minuciozításba (*A reggeli*). Sajnálatos, hogy az Arany

Magvető Kiadó
Budapest, 2019
64 oldal, 1999 Ft

Jánosnak dedikált, felező, négyütemű tizenkettesben írt, *Ijedt zavarban felkapott lepel* című hommage az uralható nyelv toposza mellett nem utal Arany kései lírájának örökségére, amelynek éppen Nádasdy Ádám az egyik legmértőbb folytatója.

A *Jól láthatóan* lógok itt verseinek fundamentuma az elmúlástól való félelem. Már a korábbi kritika is felhívta a figyelmet a szerző költészetének szerepjátékaira,¹ amelyek most, a közelítő elmúlás árnyékában az új költemények radikális alapélményévé váltak. A homoszexualitásban realizálódó másság-élmény – mint létmetafora – némileg háttérbe húzódott, míg a versbeszélő érzelmi kiszolgáltatottsága és sérülékenysége által keretezett önidentifikációs kényszer és számadási igény felerősödött.

A kötetnyitó és címadó darab a válságos pozíciókeresés lehetőségeit is behatárolja: a mások által kijelölt minták követése, a külső perspektívából való szemlélődés mutatkozik megvalósíthatónak az egyéni cselekvéssel és az új távlatok keresésével szemben. „nem kéne-e a jövő felé csúszni, / a nappal szemben siklani akár? / Kell-e a mások igazába bújni, / mint használt fészket használó madár?” (5.) (A József Attila „*Hiába fűrésztöd önmagadban...*” sorainak elméleti alapvetéseit tételező fészek-allegória megjelenik a *Nem is magától érkezett* című versben is. A fészkekből, földből, bútorokból, kalapokból stb. építkező motívumrendszer élvezetes interpretációs játékot kínál az olvasónak, amelynek feltárására csak utalások szintjén vállalkozhatom.) A létezés meglehetősen céltalan, a kontinuitását pusztán önmagáért fenntartó, kényszeres folyamatnak tűnik a *Vízisí és az Építkezés, lábatlankodás* című versekben. A két költemény összeolvasásakor a címadó műben megfigyelhető dilemmához hasonló döntéshelyzet alakul ki. A *Vízisí*-ben a későbbi lelepleződéssel járó elegancia megőrzése és a külvilág tekintete kerül előtérbe („A vízisíre hasonlít a létem / az is csak sebességben űzhető / [...] ha lelassul / majd ázott pók lesz, és lelepleződik?” – 7.), míg az utóbbiban ellenkezőleg, a tetszetős megjelenés rovására is érvényesített, önfelelő kockáztatás szempontja érvényesül. „Ha élni akar, egy sáros gödör / felett ugrál az ember, át és vissza / a nadrágszára egy ideig tiszta / de aztán a sár mindent meggyötör, / mert élni jó, és kockáztatni kell / és néha vödörrel kell / [...] bűneink közt góg is szerepel” (8.). A *Jól láthatóan...* lírai éneje az előbbi lehetőséget választja – a fülszövegre került *Vízisí* allegóriája lehet a kötetegész narratívájának is.

A határhelyzetben lebegő identitás mindvégig a külvilág paradigmáin keresztül, külféle külső perspektívákból igyekszik megszilárdítani a pozícióját, feltérképezni önmagát. Még a halál döbbenetes tragikumával is bohócszerepben, mások tekintetén keresztül szembesül *A bohócot nem bántják* című költeményben. „A társak néztek. Tudták ők is: végleg bajba kerültem” (6.). A lírai én körülírja a társadalmi helyzetét az *Egy munkanap, az Arisztokraták* és a *Gallér* című versekben. Emellett tematizálja a szűkebb szociális környezetét (*Mellé, Hogyhogy nem fáj nekik?, Munkaterület*), a családját (*Szüleim, Van orvosom, Az igazi Márk-változat*) és a szerelmi életét is (*Mozdony, Minden utca keskeny, Meggyulladt a gyújtózsín, Az igazi Márk-változat*). Néhol egy-egy barát jellemvonása alapján indul el az azonosságkutatás (*Volt értékrendje, Hogyhogy nem fáj nekik?, Végül meguntam*). A perspektívajáték rendkívül érdekes, elidegenített változatát jeleníti meg azok a költemények, amelyekben a beszélő különböző élettelen tárgyakon keresztül próbálja definiálni önmagát. Ezekben olykor az emberi lét metafizikai rétegei, a szorongás által elszigetelt, halál felé közelítő világban-való-lét dimenziói tárulnak fel. „Egy fiókban kell várni míg kihúznak, / sőt inkább azt kell várni, hogy nehogy” (13.). Nagyszerűen tükrözik egymást a *Kilincs, ágy, határállomás* és a *Hütlenségeim jelül* című versek, amelyekben az identitásképzés ellenkező irányú folyamatára lehetünk figyelmesek: először tárgyi környezetből konstruálódó, töredékes én képződik meg, később pedig külvilágtól független, egységes, lezárt identitásra formál igényt a lírai én.

¹ Ld. Sántha József: *Lerakhatatlan maszkok. Holmi*, 2010. november, 1466–1470.

A szereptükröztetésekből bontakozik ki a kötet magasabb és önreflexív rétege, ahol a költői én evidensnek tűnő *jól láthatósága*, őszintesége, hitelessége kérdőjeleződik meg. Az elbeszélő ugyan nyilvánvalóvá teszi a poétikai transzparenciára való törekvését („és főleg: alig van szebb szó szerintem / mint az őszinteség” – 44.), más textusok viszont komoly kételyt ébresztenek ezzel kapcsolatban. „Te tudtad, mi a távolság / az életem és a látszataim közt: / komolyan nézted árnyjátékomat” (26.), „és őszinte lesz majd minden szavam. / Na ez se sikerült [...]” (50.). Az árnyjátékok problematikusága a *Nagy előny a meztelenség* című versben kerül szóba a legnyilvánvalóbban. A lírai én szemérmes önvalomásai, látszólag naiv és keresetlen beszédmódja, „meztelensége” voltaképpen csak újabb szereplehetőség, adekvát *látszási* forma – amelyben a hiperérzékeny én a leginkább biztonságban érezheti magát, hiszen az empátiát keltő kitérkezés után nem marad rajta potenciális támadási felület. „Mert igaz: nagy előny a meztelenség: / a zsebtolvaj csak néz és tehetetlen / az ingedre nem csöppen rá a zsír, és nem kapkods, hol van a mobil, / és gyűlhetnek a könnyek az öledben” (32.).

A látszólag hagyományos típusú verselés mögött egészen aktuális poétikai megfontolások alakítják Nádasdy Ádám új könyvét: az – akár poétikai értelemben is vehető – komolytalanóság elégtelenségét beszéli el. A *látszás* poétikai problémája vezet el bennünket az egész kötetet átfogó – Csehy Zoltán kritikájában is említett² – *komolyság* gondolati regiszteréhez. „A komolyságnak azt a közepes / de azért közben elég rendes szintjét / amit más alkotók vagy önjelölt, / de kétségkívül tehetséges srácok / [...] meg tudtak célozni / sőt tartani, ha meg is remegett olykor a hangjuk, / végül meguntam” (51.). A komolyság elutasított szerepként jelenik meg a *Végül meguntam* című versben. Az esetlegesen „komoly” szólásokat rendszerint groteszk humor érvényteleníti: „De sajnos elröhögtem magamat / hogy mindenről a dugás jut eszembe. / Nincs pátosz, nincs sértő, nagy vereség: cipekedünk a kijárat felé” (51.). E humor nem felszabadító erejű: egyrészt a versbeszélő „eleganciájának” megőrzését biztosítja a külvilág előtt a költemények bölcséleti igényének lefokozásával, másrészt az elbeszélő számára segít elviselni a bölcselkedés hiábavalóságának és az élet mulandóságának gondolatát. „Én nem akarom Istent provokálni, / és kínos is, hogy erről kell beszélnem / de szerintem a halálom után nem lesz már.” Szemléletesen példázza ezt az *Önismereti sláger* című vers, amely önmagában a középkori keresztény világképet tematizáló posztmodern játékként is olvasható, ám a kötet kontextusában értelmezhető az egyetemes emberi esendőség, az eredendő bűnösség kinyilatkoztatásaként, amely explicit módon utal a többi versben is megjelenő gőgösség kérdésére. Ám a versbeszélő hiába próbálja visszavonni, bagatellizálni, komolytalanítani a mondanivalóját a jól ismert nyelvi eszközeivel – már önmagában a témajavaslat is komoly gesztus. Emellett a kötetstruktúra is azt a benyomást kelti, mintha a szerző pusztán a már korábban megjelent verseit gyűjtötte volna egy könyvbe, így az nem is olvasható egységes szerkezetként, legfeljebb nagyobb tematikai blokkok és visszatérő motívumok alapján. Ez a – *Nyírj a hajamba* kötetre is jellemző – komponálatlanság szintén intellektuális önlefozóként értelmezhető. A formáját tekintve is kiugró, a korábbi szálakat összefogó utolsó költeményhez érve – a kötet gondolati gazdagságát és szerteágazásait megőrizve (!) – mégis megfogalmazódik egyfajta „végső tanulság”.

Az Esterházy Péternek ajánlott *Az igazi Márk-változat* már paratextusaiban is gazdag jelentéstartalommal telítődik. Először is lezárja a kötetben felvázolt, Arany Jánostól Ady Endrén át Esterházy Péterig terjedő irodalmi hagyományt (mint újabb identitásjátékot), másodsor megerősíti a mű referenciális értelmezését az élet és az irodalom véletlenjének kiaknázásával, harmadszor pedig azzal az Esterházy-regénnyel lép párbeszédbe, amely talán a leghangsúlyosabban problematizálja a halálhoz, hithez, Istenhez kapcsolódó „nagy

² Csehy Zoltán: A gondolat, mint mindig, most is jól néz ki, *Műút*, 2019. november 14.

kérdéseket”. A prózavers bekezdéseinek anaforikus szerkezete Esterházy *Egy nő* című művét is megidézi, ami szintén a (szexuális) szerepeket ironikusan kezelő gesztusként értelmezhető. A műben minden eddiginél plasztikusabban idéződik meg a lírai én családi környezete. A versbeszélő a jóval fiatalabb párját mutatja be az édesanyjának, aki a kezdeti aggályai után megbékül fia választásával. Ha jól tud nyelveket a férfi, „akkor nincs baj” – idézi a lírai én a nagypapa szavait felelevenítő édesanyját. A szülő alapállását a kötet elején olvasható „Tudták ők is: / végleg bajba kerültem.” (6.) sorok tükrözik, így az anya szavai nem csupán a fia új párjára lesznek vonatkoztathatók, hanem érthetők a létezés metafizikai magyarázataként is. Ebben az olvasatban a „baj van” állítás kerekedik felül az anya gyakorlati értelmében is banális, nem éppen megnyugtató világmagyarázatával szemben. A családi örökség, a *hagyomány*, a megfelelésigény értelme és folytathatósága kérdőjeleződik meg végérvényesen. A kötet végére az ember halandóságának tragédiája feloldozás nélkül marad. Beteljesedik a *Vízisí* című vers által előrevetített „ázott pók” lelepleződése, és beigazolóódik az *Építkezés, lábatlankodás* tanulsága: „bűneink közt gőg is szerepel” (8.). A lírai én hiába próbált a külvilág bevonásával felkészülni a végső elmúlásra, korábbi törekvéseit az „egyedül kell megszületni és meghalni” gondolati toposz írja felül. „Van egy Márk. Orvos. Szívem doktora. Csak mindig elmegy. Szeret messze élni. Én meg itt. Sebez, ha elmegy, gyógyít, ha megjön. Nyitja-zárja sebemet. Csiki-csuki. Bele fogok dögleni” (54.). E ponton használhatatlannak bizonyul az önlefokozó elegancia és a groteszk humor is. A végkifejlet nem Esterházy Péter derűjére, sokkal inkább Arany János *Ószikék*-ciklusának záró soraira emlékeztet. „Nem marad Kómosz velem, / Sem a szende múzsák, / Csak a humor-nélküli / Pusztá nyomorúság.”